

Відгук
офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Сорочан Тамари Михайлівни
на дисертацію Самодумської Олени Львівни
«Теоретичні і методичні засади підготовки
майбутніх науково-педагогічних працівників
до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертаційне дослідження Самодумської Олени Львівни присвячене новій актуальній проблемі підготовки педагогічних кадрів до роботи з дорослими у системі неформальної освіти. На основі ґрунтовного аналізу наукових досліджень за зазначеним напрямом авторка дійшла висновку, що поза увагою вчених залишився такий важливий аспект проблеми, як цілеспрямована професійна підготовка майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих в умовах магістратури. Це негативно позначається на задоволенні освітніх потреб дорослого населення України в неформальній освіті. Отже, нагальним завданням є формування готовності до такої роботи майбутніх науково-педагогічних працівників у процесі магістерської підготовки. Підтримуємо зазначену позицію дослідниці, оскільки вона відповідає державному і суспільному запиту щодо фахової підготовки викладачів-андрагогів, вважаємо цілком обґрунтованою актуальність проведеного дослідження.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (номер державної реєстрації 0114U006397), яка здійснювалася за участю дисертантки. Тему дослідження затверджено вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 4 від 29 листопада 2017 р.).

Визначивши предметом дослідження теоретичне та науково-методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти, дослідниця логічно висуває ідею про те, що відповідна підготовка будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне, конкретизує дисертантка, – вона є складовою професійної загально-педагогічної підготовки викладача вищої школи; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливістю навчання дорослих за їхнім бажанням в неформальному середовищі; як індивідуальне – відображає залежність

успішного навчання дорослих від особистісних якостей та професійної привабливості науково-педагогічних працівників. Підкреслюється, що підготовка майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти розглядається як організоване набуття додаткових педагогічних знань і навичок професійної реалізації майбутніх науково-педагогічних працівників у неформальному освітньому середовищі, спрямоване на розвиток і саморозвиток спеціальних професійних компетентностей в умовах неформальної освіти під час магістерського навчання відповідно до суспільних інтересів і потреб, пов'язаних з провідними характеристиками людського капіталу в інноваційному інформаційному соціумі – знаннями, навичками, здібностями, мотивацією, здоров'ям.

Зауважимо, що наведені положення рецензованої роботи значно посилюють її наукову і соціальну значущість, оскільки розкривають цілісне, системне бачення авторкою взаємозв'язку між вирішенням проблеми підготовки кадрів та забезпеченням впливу освіти на саморозвиток кожної особистості, а також розвитку людського капіталу як важливого суспільного надбання в цілому.

У дисертації висвітлений широкий міждисциплінарний контекст досліджуваної проблеми. Авторка характеризує методологічний концепт як органічне поєднання базових філософських положень концепції дослідження, що втілюється у таких підходах: системному, синергетичному, культурологічному, аксіологічному, акмеологічному, особистісно-діяльнісному, компетентнісному, андрагогічному, феноменологічному. Вона подає широке бачення проблеми з філософської, економічної, соціологічної, культурологічної, психологічної, педагогічної точок зору. У дисертації наскрізними лініями проходить застосування цих підходів до аналізу досліджуваних фактів, концепцій, документів та узагальнення відповідних висновків.

Аналіз представлених матеріалів (дисертація, автореферат, монографія, статті за темою дисертації, матеріали щодо апробації результатів) свідчить про наукове сумління та глибокі теоретичні знання дисертантки, досконале володіння методами дослідження. Так, доцільно застосовано методи моделювання, сукупність обсерваційних, прогностичних методів, метод експерименту та методи математичної статистики.

Джерельна база дослідження відповідає вимогам релевантності та актуальності, що свідчить про всебічну обізнаність автора з усіма існуючими типами джерел, у яких розкривається обрана тема. Серед 603 джерел, опрацьованих у ході дослідження, представлені нормативно-правові акти,

монографії, статті, посібники, огляди практичного досвіду, Інтернет-ресурси, довідкові та енциклопедичні видання, матеріали конференцій тощо.

Авторкою здійснено глибокий аналіз базових понять дослідження, а саме уточнено зміст і сутність понятійних конструктів «неформальна освіта дорослих», «навчання дорослих в умовах неформальної освіти», «провайдер неформальної освіти», «підготовка та готовність майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти»; значення назв найпоширеніших у сфері неформальної освіти технологій навчання дорослих та освітніх подій, на основі чого підготовлено глосарій.

Особливо значущою, такою, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освіти в Україні, ми вважаємо позицію дослідниці щодо визначення сутності понятійно-термінологічного конструкту «навчання дорослих в умовах неформальної освіти» з лексикологічної, педагогічної та андрагогічної позицій. Його інтерпретовано як організовану цілеспрямовану діяльність викладачів і дорослих учнів за неофіційними навчальними програмами в умовах вільного вибору, результатом якої є досягнення визначених дорослими особистісних та професійних навчальних цілей.

Відповідно до завдань дослідження здійснене теоретичне осмислення й узагальнення наукових джерел, вітчизняного та зарубіжного досвіду, що створило підґрунтя для розроблення авторської концепції дослідження. Головна думка полягає в тому, що теоретичне обґрунтування та спеціально розроблене й експериментально перевірене методичне забезпечення підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти передбачає, насамперед, формування готовності здійснення ними неформального навчання дорослих, що сприятиме їхній професійній реалізації у неформальному освітньому середовищі.

Здобутком авторки дослідження є обґрунтування низки вимог до майбутнього науково-педагогічного працівника, готового працювати з дорослими. Погоджуємося із поданим визначенням підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих як цілісного, поетапного, модельованого процесу навчання, що спирається на педагогічні принципи й технології, результатом якого є сформована готовність здійснювати навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Вищезазначені розвідки дослідниці стали основою розроблення моделі професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у магістратурі, що представлена в дисертації як складний, багатокомпонентний конструкт, який складається з чотирьох

взаємопов'язаних модулів: проєктувального; методологічного; змістово-методичного, результативно-прогностичного. У моделі конкретизовано мету підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих і результат – сформовану готовність до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; вказано організаційно-педагогічні умови; представлено доміанти методичного забезпечення; визначено етапи та структурні компоненти.

Готовність майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти розглянуто як цілісний соціально-педагогічний феномен і результат професійної підготовки, формування готовності до навчання дорослих в умовах неформальної освіти – як педагогічно керовану взаємодію викладачів і магістрантів, спрямовану на набуття об'єктивно необхідних теоретичних знань та практичних умінь, розвиток і саморозвиток ключових та спеціальних професійних компетентностей, особистісних якостей магістрантів для ефективної професійної діяльності з дорослими в умовах неформальної освіти.

У ході дослідження реалізовано дослідну програму педагогічного супроводу підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до неформального навчання дорослих. Кожний із розділів зазначеної програми відповідає одному з чотирьох основних етапів: діагностично-цільовому, змістово-ознайомчому, операційно-діяльнісному, оцінно-результативному. Структурними компонентами дослідної програми визначено такі: мотиваційно-ціннісний; інноваційно-когнітивний; професійно-діяльнісний; результативно-рефлексійний.

Констатуємо, що дисертаційне дослідження О.Л. Самодумської має беззаперечну наукову новизну, яка полягає в тому, що вперше обґрунтовано теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти; визначено відповідну концепцію; розроблено, впроваджено, експериментально перевірено авторську модель підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти та дослідну програму педагогічного супроводу такої підготовки в межах магістратури закладу вищої освіти з дотриманням сукупності організаційно-педагогічних умов та єдності професійно-значущих доміант; створено портрет майбутнього науково-педагогічного працівника зі сформованою готовністю до навчання дорослих в умовах неформальної освіти на базі розробленої професіограми андрагога та її моделі – «професіографічного квадранту».

Практичне значення дослідження полягає в розробленні педагогічного супроводу аудиторної підготовки майбутніх науково-педагогічних

працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти, зокрема, реалізовано авторський спецкурс «Навчання дорослих в умовах неформальної освіти», експериментальні модулі та заняття з навчальних дисциплін «Дидактичні системи та педагогічні технології у вищій школі», «Моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця», «Практична підготовка та стажування» тощо. Педагогічний супровід позааудиторної роботи магістрантів дозволив реалізувати експериментальні дослідницькі проекти, виконані в межах програми «Сучасний викладач неформальної освіти дорослих»: «Професіонал неформальної освіти дорослих третього тисячоліття», «Мої життєві компетентності як сучасного викладача-андрагога», «Академія молодого викладача-андрагога».

Коректне застосування методу педагогічного експерименту, методів математичної обробки та інтерпретації результатів підтвердило, що відбулися кількісні зміни показників сформованості готовності магістрантів до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. Відповідно доведена ефективність запропонованої автором концепції, моделі, науково-методичних і навчальних матеріалів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Положення, результати й висновки дослідження можуть бути використані у процесі магістерської підготовки майбутніх фахівців з освіти дорослих, підвищення кваліфікації андрагогів.

Отже, вважаємо всі теоретичні положення та висновки дисертації достатньо обґрунтованими, теоретично та методологічно виваженими, співвіднесеними з практикою. Оцінюємо їх як новий важливий внесок у теорію та практику освіти дорослих. Викладення теоретичного, емпіричного, дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті. Дисертаційна робота чітко структурована. Зміст роботи відображає хід виконання завдань дослідження. Висновки, представлені в дисертації, свідчать про цілісність і логічну завершеність дослідження та відповідають поставленим завданням. Автореферат дисертації цілком відбиває її зміст.

Виконане дослідження відрізняється широкою апробацією його результатів на значній кількості заходів наукового і практичного спрямування, в тому числі, міжнародного рівня, а також у цілком достатній кількості публікацій.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, висловимо зауваження, які можуть бути обговорені в ході дискусії.

1. У дисертації характеризуються певні цінності професійної діяльності фахівців з освіти дорослих, у ході експерименту застосовувалася методика ціннісних орієнтацій (Ш. Шварц) для перевірки відповідного складника готовності магістрантів. Проте в концепції дослідження, змісті підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників ціннісна основа чітко не представлена. Пропонуємо більш глибоко розкрити ціннісні аспекти професійної діяльності андрагога, які відповідно мають бути покладені в основу магістерської підготовки майбутніх фахівців з неформальної освіти дорослих.

2. На нашу думку, одним із вагомих доробків даного дослідження є авторська модель професіограми андрагога («професіографічний квадрант»), що розкриває перспективи його професійного розвитку. Просимо уточнити бачення дисертантки стосовно функцій зазначеної моделі у системі підготовки майбутніх фахівців з неформальної освіти дорослих.

3. Система критеріїв і показників, за якими здійснювалося оцінювання результатів дослідження, більше віддзеркалює особистісні надбання магістрантів і кар'єрні перспективи, ніж здатність до практичної діяльності, зокрема, не включає ті, які б дали можливість оцінити безпосередньо готовність фахівця з неформальної освіти дорослих до практичного виконання ним функцій андрагога. Потребує уточнення кількісний склад та змістова спрямованість критеріїв і показників, які б свідчили про практичну готовність магістрантів до реалізації функції (ролей) у неформальній освіті дорослих.

4. Як відомо, підготовка бакалаврів з педагогіки вищої школи, відповідно і з освіти дорослих, не провадиться. Також слід ураховувати, що програми підготовки майбутніх фахівців з освіти дорослих наразі не є обов'язковими і самостійними, а реалізуються в процесі магістерської підготовки з педагогіки вищої школи. Тому бажано було б охарактеризувати горизонтальні та вертикальні міждисциплінарні зв'язки у підготовці фахівців з неформальної освіти дорослих у магістратурі, а саме: зазначити наступність у вивченні дисциплін бакалаврського циклу педагогічних спеціальностей і магістерської підготовки майбутніх андрагогів, окреслити сукупність дисциплін, які забезпечують разом із запропонованими дисертанткою спецкурсами підготовку магістрантів до формальної і неформальної освіти дорослих.

Зроблені зауваження не зменшують наукового значення дисертаційного дослідження і не впливають на його беззаперечну позитивну оцінку. Рецензована дисертація є самостійною завершеною науковою працею, яка відкриває новий, актуальний, затребуваний суспільством і

державною політикою в галузі освіти напрям підготовки фахівців з освіти дорослих в умовах магістратури. На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що результати мають наукову новизну, теоретичну й практичну значущість, є вірогідними і важливими для педагогічної науки.

Загальний висновок: актуальність теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих результатів, висновків та практичних матеріалів, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість, стиль викладення матеріалу та оформлення рукопису й автореферату дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами та доповненнями (Постанова Кабінету міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р.), Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» №40 від 12 січня 2017 р., а її автор Самодумська Олена Львівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
директор Центрального інституту
післядипломної педагогічної освіти
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»

Т.М. Сорочан

